

АПСТРАКТ

Милутин Јовановић припада генерацији архитеката који су значајно допринели урбаном и архитектонском развоју Београда између два светска рата. Међутим, пошто је изостала адекватна валоризација његовог стваралаштва, комплетан списак остварења и основни биографски подаци били су потпуно непознати. Реконструкцијом опуса архитекте Јовановића, дошло се до хронолошки систематизованих података о његовом кретању у архитектонској струци. Свој професионални ангажман започео је као асистент на архитектонском одсеку београдског Техничког факултета, да би се касније посветио приватној пракси. Током целокупног међуратног периода, Јовановић је реализовао више десетина стамбених објеката и један хотел, а такође је био посвећен и другим пројектантским задацима. Био је ангажован од стране имућних представника грађанске класе – трговаца, чиновника, лекара, предузимача и многих других, за које је пројектовао претежно репрезентативне стамбене вишеспратнице широм централног градског језгра. У складу са дешавањима на архитектонској сцени тог доба, поштујући захтеве наручилаца, своја остварења је реализовао у два доминантна стилска правца – академизму и модернизму. Нарочито је значајно откриће грађевина пројектованих у духу модернизма, јер се дуго сматрало да је главно стилско опређење архитекте Јовановића академизам. С обзиром на недостатак личне заоставштине и целовитих историографских извора, истраживање је било базирано на проучавању фонда Техничке дирекције Града Београда похрањеног у Историјском архиву Београда. Отуд овај рад представља први монографски осврт на живот и дело архитекте Милутина Јовановића.

Кључне речи: Милутин Јовановић, Београд, архитектура, академизам, модернизам, приватна пракса

ABSTRACT

Milutin Jovanović belongs to the generation of architects who significantly contributed to the urban and architectural development of Belgrade between the two world wars. However, since there has been no adequate valorization of his creativity, a complete list of his achievements and basic biographical data have remained completely unknown. By reconstructing Jovanović's works, chronologically systematized data about his movement in the architectural profession was obtained. He began his professional engagement as an assistant at the architectural department of the Belgrade Technical Faculty, and later devoted himself to private practice. During the entire interwar period, Jovanović designed dozens of residential buildings and one hotel, and was also dedicated to other design tasks. He was hired by wealthy representatives of the middle class – merchants, clerks, doctors, entrepreneurs and many others, for whom he designed predominantly representative high-rise residential buildings throughout the central city core. In accordance with the developments on the architectural scene of that time, respecting the requests of the clients, his achievements were in two dominant stylistic directions – academicism and modernism. The discovery of buildings designed in the spirit of modernism is particularly significant, because for a long time it was considered that Jovanović's main style was academicism. Given the lack of personal legacy and complete historiographical sources, the research was based on studying of the fund of the Technical Directorate of the City of Belgrade stored in the Historical Archive of Belgrade. Therefore, this work is the first monographic review of the life and work of the architect Milutin Jovanović.

Key words: Milutin Jovanović, Belgrade, architecture, academism, modernism, private practice

УВОД

Стваралаштво архитекте Милутина Јовановића дуго је било неистражено у српској историографији. Пошто је изостала одредница о њему у *Лексикону неимара* (Маревић, 2008), комплетан списак остварења, као и основни биографски подаци били су потпуно непознати. Датум, место рођења и година дипломирања остали су забележени у *Именику*

* Јелена Гачић Иванов, истраживач сарадник, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, Република Србија, jgacic@orion.rs, ORCID: 0000-0002-5602-7566

дипломираних инжењера и архитеката (Marković, 1939, 25). Архитекта Јовановић се у историографији први пут помиње 1973. године у монографији Уроша Мартиновића (Martinović, 1973, 28), а потом у прегледном чланку Богдана Несторовића (Nestorović, 1973, 369-371). Тек недавно, фрагментарно се наводи у ширим тумачењима обележја српске међуратне архитектуре (Mišić, 2022, 193; Antešević, 2021, 92; Putnik Prica, 2021b, 103, 132, 133, 137, 201; Marković, 2019, 225; Prosen, 2014, 86, 135, 322, 362, 421, 571; Stefanović, 2014, 172-173; Panić, 2013, 300, 313-317; Vanović, 2009, 172). Уз консултовање претходних доприноса, истраживање теме овог рада првенствено је базирано на примарним изворима: фонду Техничке дирекције Општине града Београда и картотеци житеља града Београда и Земуна из Историјског архива Београда (ИАБ) и фонду Архитектонског факултета из Државног архива Србије (ДАС). Садржај и структуру рада чине експликација Јовановићевог животног пута, а потом опуса диференцираног на доприносе архитектури академизма и модерничка дела. Увидом у Спискове лица којима су издате грађевинске дозволе за зидање нових зграда или решења Суда за разне

грађевинске послове у Београдским општинским новинама (БОН), остварења архитекте Јовановића су хронолошки распоређена у периоду од 1930. до 1941. године.

ЖИВОТНИ ПУТ

Милутин Јовановић потиче из угледне породице учитеља Танасија Јовановића. Рођен је 14. марта 1901. године у Косанчићу, насељу недалеко од Бојника које се тада налазило под управом вардарске бановине.¹ Матуру је завршио у београдској реалци школске 1919/20. године, после које се пријавио на упис грађевинског одсека Техничког факултета.² (Сл. 1) У школској 1921/22. години, Јовановић је положио приправни дипломски испит архитектонског одсека Техничког факултета у Београду, на ком је дипломирао фебруара 1925. године (Marković, 1939, 25). Од 1930. године, на службеном печату архитекте

1 ИАБ, картон житеља, Милутин Јовановић, пријава.

2 ДАС, фонд Архитектонског факултета, Г-211, ф-82, бр. 1107.

Ректорашу Универзитета.

Пријављујем се за редовног ученика техничког факултета грађевинског одсека, у I (летњи) семестар.

Потребне податке исписујем:

Дан, месец и година рођења 14 марта 1901. ✓
 Место (срез, округ, покрајина) рођења Косанчић (окр. Врбаски)
 Вероисповед истинска - православна
 Држављанин Кралевска САС
 Име и презиме очево Танасије Јовановић
 Очево занимање учитељ
 Очева или стараочева адреса Песавска 84.

Стан учеников (улица и број) Песавска 84.
 Досадање школовање Завршио матуру у Реалци школске 1919/20.

26 јануара 1920
 у Београду.

Милутин Јовановић

(Пријавни лист треба пажљиво и тачно попунити. За нетачне и непотпуне податке одговоран је потписник овога листа).

Сл. 1. Пријава Милутина Јовановића за упис на Технички факултет, 1920 / Fig. 1. Milutin Jovanović's application for admission to the Technical Faculty

Сл. 2. Зграда Христине Јановић, данашњи изглед / Fig. 2. Building of Hristina Janović, present day appearance

Јовановића појављује се титула *асистент Универзитета*,³ што сугерише да је био асистент волонтер или хонорарни асистент на архитектонском одсеку београдског Техничког факултета. Уношење ове титуле је било често код многих аутора као гаранција квалитета пројектовања (Manević, 1979, 40).

Од децембра 1935. године, титула асистента нестаје са Јовановићевог печата, јер је професионални ангажман наставио у приватној пракси. Пошто је стекао статус овлашћеног архитекта који није био запослен при државним институцијама (Рокгајас, 2021, 46), отворио је пројектантски биро у Жичкој 5.⁴ Према непровереним сећањима, био је млађи сарадник у пројектантском бироу архитекте Фрање Урбана (SkyscraperCity Forum, 2009). На основу њиховог сличног архитектонског вокабулара у стилу академизма и модернизма (Putnik Prica, 2021a, 130), са сигурношћу се може тврдити да је Јовановић једно време провео у Урбановом бироу. Пријава архитекте Јовановића у картотеци житеља града Београда и Земуна Управе града Београда садржи једину забележену адресу о пребивалишту: Младонагоричанска (Бранка Крсмановића) 2 на Црвеном крсту, од фебруара 1925. године. Преминуо је 29. фебруара 1960. године у Београду. Сахрањен је 2. марта исте године на Новом гробљу, у гробном месту број 400, парцела 72.⁵

3 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 23-30-1930.

4 Поред пројектовања и надзора над изградњом вишеспратница, архитекта Јовановић је обављао послове преправки, доградњи и надзиђивања. Пројектовао је велики број приземних и једноспратних кућа које су временом порушене или направљене до непознатљивости. Видети: *Списак лица којима су издате грађевинске дозволе за зидање нових зграда или решења Суда за разне грађевинске послове у Београдским општинским новинама од 1929. до 1940. године.*

5 Подаци о смрти сачувани су у регистру умрлих и сахрањених на Новом

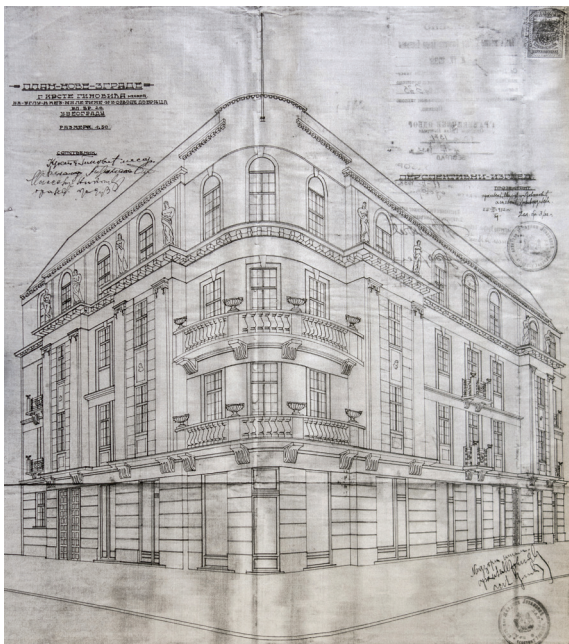
ДОПРИНОСИ АРХИТЕКТУРИ АКАДЕМИЗМА

Све до краја прве четвртине 20. века, класични стилови и академизам су представљали доминантне стилске парадигме у Европи, укључујући и Београд. Реторички потенцијал репрезентативних облика погодовао је владајућим круговима, због чега је већина јавних објеката грађена управо у академском маниру (Manević, 1972, 37). Исто тако, стамбене вишеспратнице и виле имућног грађанског staleжа грађене су у стилу позног академизма, уз примену нових материјала (бетон, стакло и гвожђе) коришћених на стари начин (Kadijević, 2005, 346). Како би исказали повлашћени друштвени статус, сопственици су захтевали грађевине академске декорације које су асоцирале на француски 19. век. Као приватни архитекта који је поштовао захтеве наручилаца, Јовановић је квантитативно највећи број дела остварио у све три фазе српског академизма: периоду доминације (1919–1928), добу кризе изазваном продором модернизма (192–1935) и делимичне обнове у монументализму (1935–1941) (Kadijević, 2005, 354).

Прво познато изведено дело архитекте Јовановића јесте једноспратна *стамбена зграда Христине Јановић* у Улици Милутина Бојића 7 из 1930. године.⁶ (Сл. 2) Концепција фасадног платна одликује Јовановићев осећај за хармонију облика и симетрију. Дуж целе грађевине истиче се низ прозорских отвора у уједначеном ритму, испод којих су постављени правоугаони парапети. Централни ризалит је наглашен јонским пиластрима и улазним порталом прекривеним стилизованим кованим гвожђем. Изнад

гробљу, који су аутору рада уступљени љубазношћу др Виолете Обреновић.

6 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 23-30-1930.

Сл. 3. Пројекат уличног pročеља зграде Крсте Гиновића, 1932 / Fig. 3. Project for the street facade of the Krsta Ginović building, 1932.

Сл. 4. Зграда Спире Петровића, данашњи изглед / Fig. 4. Spira Petrović's building, present day appearance

ентаблатуре се налазе кровни венац и забатни завршетак, у ком архитекта Јовановић први пут аплицира свој ауторски печат по ком ће бити препознатљив: мотив шкољке у лунети завршне етажне. Током исте године, понавља варијацију сличног фасадног решења на две стамбене зграде.

Прва је припадала *фризеру Петру Богољубовићу* у Улици Војводе Богдана 8,⁷ а друга *кафеџији Тодору*

7 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 21-19-1931.

Каменовићу на углу Молерове и Кичевске улице.⁸ Уз стандардни декоративни репертоар облика (балустраде, ковине и античке урне), на обе грађевине се појављују карактеристични мотиви шкољке на кровном венцу. Тодор Каменовић је 1931. године поново ангажовао архитекту Јовановића за пројектовање двоспратне узидане стамбено-пословне зграде у Булевару краља Александра 106.⁹ Централни део фасаде рашчлањен је канелираним лезенама између којих се налазе међупрозорске површине са две женске маске у камену, непознатог аутора (Sikimić, 1965, 23). Декоративни моменат потцртан је различитим третманом ограда балкона у виду акантусовог лишћа и стилизованих ковина.

Пројектом за узидану зграду *сестара Миливојевић* у Вишеградској 14 из 1931. године, архитекта Јовановић експериментише са нешто другачијим стилским вокабуларом академизма. Нагласио је симетричну троделну поделу фасаде удвојеним канелираним јонским пиластрима. Централни ризалит је акценован удвојеним прозорским отворима и оградама балкона које су различито обликоване: на првом спрату су балустраде, а на другом ковине.¹⁰ Евидентна уздржаност у декорисању фасада, логичан распоред отвора и одређена функција празних површина одражавају Јовановићеву инспирисаност француским академизмом.

Прекретницу у његовом стваралаштву означава 1932. година, када је пројектовао зграду *месара Крсте Гиновића* на углу Булевара деспота Стефана 83 и Војводе Добрњца 26.¹¹ (Сл. 3) Унутрашња диспозиција следи типичну схему станова тог периода, тзв. *београдског стана* подељеног на репрезентативну и економску зону (Nestorović, 1955, 264). Сустицање угла две улице искоришћено је за формирање ваљкастог кубуса где се простиру балустраде подужних балкона. Бочни трактови садрже развијен скулпторални програм, какав постоји на згради у Булевару краља Александра 106. Између првог и другог спрата су постављене четири женске маске, а изнад главног венца четири фигуре жена са цвећем у драперији и мушкараца у драперији, непознатог аутора (Sikimić, 1965, 34). Круном објекта могу се сматрати две рељефне дечије представе над централним прозором угаоног заобљеног дела, које придржавају картуш са иницијалима власника.

Раскош академизма дошао је до изражаја на згради *Спире Петровића* између Булевара краља Александра 126 и Млатишумине улице из исте године.¹² (Сл. 4) Грађевину краси транспарентни, модернистички дизајн портала како би посматрач могао да види богато украшен хол. (Сл. 4а) Бочни зидови и под су у целини обложени полихромним

8 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 24-15-1931. Зграда је срушена пре неколико деценија због стамбене изградње.

9 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 1-10-1931.

10 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 10-9-1931.

11 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 4-48-1932.

12 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 28-28-1932.

мермером. На зидовима се налазе јонске лезене које формирају лучне следе нише, надвишене гирландама у штуку. Уз десну, унутрашњу страну портала је постављена мермерна плочица следеће садржине: *Пројекат и надзор инж. Милутин Јовановић овл. архитектел тел 21-657*. У циљу постизања ефекта монументалне композиције, угаони сегмент зграде је наглашен колосалним удвојеним коринтским пиластрима, који почивају на конзолама (Nestorović, 1955, 364). Куриозитет представља потпуно различито третирање бочних фасада, па тако део ка Булевару има конвенционалније решење обogaћено академским декоративним елементима. Комплекснији изглед садржи фасада ка Млатишуминој улици, са увученим балконима, окулусима, балустрадама, ковинама и флоралном декорацијом. Изнад главног венца постављене су по две скулпторалне групе мушкарца и жене са волом и свињом, аутора Марка Шорака (Sikimić, 1965, 23). По истицању раскоши, разуђености фасаде и примењеној декорацији асоцира на зграду трговца Симе Николића између Таковске и Светогорске улице, архитекте Фрање Урбана.

На *троспратници Анђелка Мирковића* у Булевару краља Александра 154 из 1934. године, архитекта Јовановић по средини наглашава простране балустраде балкона, у подножју декорисане разлистаном перушком.¹³ Целом дужином бочних делова фасаде простиру се лезене употпуњене барокним медаљонима на врху. Понављају се кружни рељефи испуњени женском фигуром, који су умножавањем дистрибуирани, како на делима архитекте Јовановића, тако и на објектима других аутора (Prosen, 2014, 571). Посебно је специфичан рељеф са представом реалног урбаног пејзажа на парпету првог спрата, какав је још једино примењен на згради у Доситејевој 1, архитекте Бранислава Маринковића (Putnik Prica, 2021b, 103). У духу академске традиције, објекат је завршен ентаблатуром са иницијалима власника и балустрадама.

Умеренији вид академизма архитекте Јовановића одражава двоспратна *зграда Трифуна Илића* у Скадарској 49, изведена 1935. године.¹⁴ На уличном прочељу је положај трпезарије наглашен удвојеним јонским пиластрима који придржавају ентаблатуру. Адекватно осветљење ове просторије постигнуто је излазом на балкон са балустрадама у виду акантусовог лишћа.

Визуелни концепт овог објекта архитекта Јовановић надограђује наредне године на *згради Агнесе Грош и Илије Пурића* у Булевару краља Александра 137.¹⁵ (Сл. 5) Улазни ходник грађевине садржи луксузну обраду мермерних зидова и штуко декорације плафона. Како би утисак монументалности фасаде био интензивнији, поновљене су конзоле које придржавају подеони венац. Положај трпезарије наглашен је на уличном прочељу удвојеним

Сл. 4а. Улазни хол у згради Спире Петровића, данашњи изглед / Fig. 4a. Entrance hall in Spira Petrović's building, present day appearance

Сл. 5. Зграда Агнесе Грош и Илије Пурића, изглед око 2018. / Fig. 5. Building of Agneza Groš and Ilija Purić, appearance around 2018

јонским пиластрима и ентаблатуром. Централни сегмент фасаде додатно је наглашен низом квадрата који уоквирују прозоре прва два спрата. У истој равни, лучни прозор надвишен кључним каменом окружују груписане женске фигуре, непознатог аутора.

Врхунац Јовановићевог скулпторалног академског манира представља *зграда Месарске банке* на Зеленом Венцу 2а из 1936. године.¹⁶ (Сл. 6) Садржи дућане у приземљу и станове

13 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 7-13-1934.

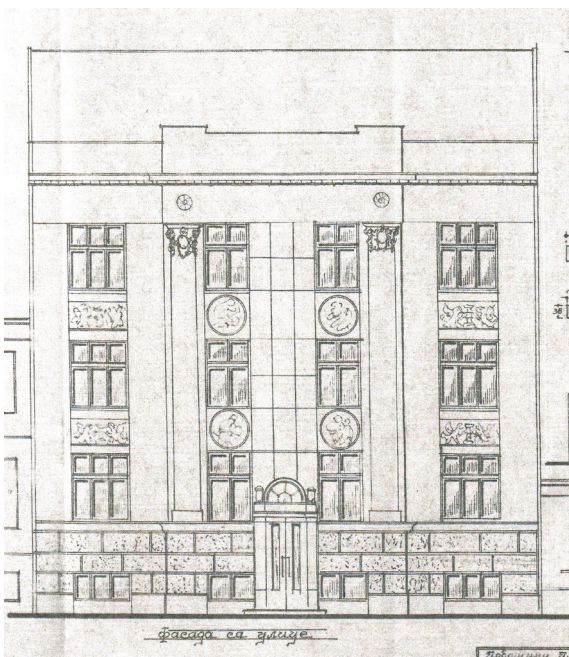
14 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 5-13-1935.

15 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 10-22-1936.

16 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 12-42-1936.

Сл. 6. Зграда Месарске банке, данашњи изглед / Fig. 6. Butcher's bank building, present day appearance

Сл. 7. Пројекат уличног pročеља зграде Александра и Надежде Стојановић, 1937 / Fig. 7. Project for the street facade of Aleksandar and Nadežda Stojanović's building, 1937.

на етажама намењене смештају службеника банке.¹⁷ Разуђеност фасаде постигнута је контрастима хоризонтала и вертикала, као и ритмом удубљених и истакнутих површина. Између прозора мезанина налазе се необичне

17 У улазном холу је постављена плоча следеће садржине: Дом Месарске банке А. Д. подигнут 1936. год. у Београду за време Управе: Управни одбор (претседник Демча Стојановић, потпредседник Бранко Старчевић, чланови Рада В. Лукић, Момир Бојовић, Бора Костић, Крста Гиновић, Михајло Стефановић), Надзорни одбор (претседник Јоксим Вуковић, потпредседник Ђорђе Попара, чланови Спира Петровић, Настас Савић), управник Будимир Н. Пејовић, пројектант инж. Милутин Јовановић овл. архитект.

конзоле у виду вољујске главе. Оне служе као постамент масивним јонским пиластрима који деле фасадно платно на три симетрична дела. Декоративни мотиви првог спрата су ограде балкона од кованог гвожђа, а другог међупрозорска површина са аплицираном овнујском главом. Фигурална пластика животиња директно упућује на делатност Месарске банке, тада највећег извозника меса у европске земље. Један од њених оснивача био је управо Сима Николић, познат по изричитом захтеву за постављање свињске главе на средишту кровног венца његове већ поменуте стамбене зграде (Putnik Prica, 2021a, 128). Визуелни идентитет здања Месарске банке Урош Мартиновић је окарактерисао примером нападаг стила класицизма (Martinović, 1973, 28). Другачијег става био је Богдан Несторовић који је грађевину сврстао међу значајне примере београдске архитектуре у академским стиливима (Nestorović, 1973, 369, 371).

Крајем четврте деценије 20. века, архитекта Јовановић је за своје кумове, *ликоресца Александра Стојановића и његову супругу Надежду*, пројектовао три стамбене зграде у стилу академизма. Прво је 1937. године реализована зграда у Захумској 29, где се налазила Стојановићева радионица.¹⁸ (Сл. 7) На фасади модерније концепције пласирани су рељефи са представама плеса и жене која носи тањир воћа, произведени управо у Стојановићевој радионици (Prosen, 2014, 421). Тежња ка модернизовању еkleктичних облика представља главно обележје зграде на углу Кнез Данилове 55а и Иванковачке улице из 1938. године.¹⁹ Фасада је оплемењена рељефима из радионице сопственика, који приказују свираче и плес играчица (Sikimić, 1965, 61). Конвенционалнији академски репертоар красио је троспратницу у Владетиној 5 из 1939. године.²⁰ Између прозора налазили су се рељефи на којима је била приказана жена са фригијском капом и тањиром воћа (Sikimić, 1965, 172).

Последње познато остварење архитекте Јовановића је *санаторијум лекара Ђуре Станковића* у Улици Војводе Миленка 25. Изградња је трајала од 22. априла 1940. до 10. јануара 1941. године, под надзором грађевинског предузећа Алексе П. Турбина.²¹ Као модерна болничка установа, имао је собе за пацијенте, малу и велику операциону салу, купатила, тоалете, гардеробере, чекаонице, просторије за лекаре, дежурне сестре, послугу и друге. Зграда је пројектована са централним грејањем, особним лифтом и лифтовима за пренос јела, како би комфор пацијената био на адекватном нивоу. Подеони венац одваја приземље наглашене камене оплате и елевацију. Ентаблатура, кључни камен изнад прозора трећег спрата и конзоле поткровног венца представљају једине декоративне мотиве. Редуковање декорације, потенцирање плошних зидних маса и

18 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 1-6-1937.

19 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 13-13-1938.

20 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф

21 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 3-17-1940.

академска хијерархизованост сврставају санаторијум у типичан пример модернизованог академизма пред крај међуратног периода српске архитектуре.

МОДЕРНИСТИЧКА ДЕЛА

Први утицаји модернизма у стваралаштву архитекте Јовановића евидентирани су на неизведеном пројекту зграде чиновника *Михаила Николића* у Улици Цара Николаја II 45, из 1932. године.²² Првобитно је била планирана изградња приземне куће у духу француских историјских стилова, али је Грађевински одбор захтевао већу спратност. Отуд је архитекта Јовановић осмислио пројекат новог објекта једноставних фасадних површина са подужним балконима, хоризонталним фугама и јарболом за заставу. Нешто богатија декорација примењена је на бочним деловима дворишне фасаде, у виду правоугаоних рамова и медаљона. Ауторово опредељење за модернизам било је условљено чињеницом да је сопственик узео кредит од банке како би исплатио реализацију куће. Модерни стил био је покриће сопственика за скромније улагање због једноставности форме и редуковања скупе декорације, тако да изградња није изискивала много уложеног новца (Blagojević, 2000, 62).

Идентичан тип фасадне композиције Јовановић је применио на слободностојећој *једносратници Јована Цветковића* у Дравској 9 коју је ликовно обогатио фигуралним рељефом мушкарца.²³ (Сл. 8) Наредне године пројектовао је угаону *двосратницу Спасоја Цветковића* између улица Хаџи Мустафине 11 и Живојина Жујовића.²⁴ Зидови улазног хола и степенишног тракта били су редак пример са очуваним шарамата насталих помоћу гумених ваљака, имитирајући тапете (Putnik Prica, 2021b, 201). Доминантно визуелно обележје представља залучено угаоно прочеље, скоро догматско решење у превладавању одсутности фасадне декорације коју је заменила површина (Marković, 2019, 225). Издуженост фасаде постигнута је уоквиреним прозорима, подеоним венцима и хоризонталним пругама.

Синкретизам модерне архитектуре и декоративности исказује на *угловници својих кумова Александра и Надежде Стојановић*, између улица Саве Текелије 4 и Даничарева, 1933. године. По захтеву сопственика, у сутерену су били смештени радионица гипсаних радова и магацин за складиштење материјала.²⁵ Неконвенционална фасада са декоративним елементима (медаљони, фигурежена и деце) сведочи о специфичној рецепцији модерне архитектуре кроз призму декоративности позне фазе ар декоа, када фигурална пластика оплеменењује прочишћене фасадне површине. На узиданој *тросратници Давида Митровића* у Молеровој 12 из исте године, архитекта Јовановић је

исказао репрезентативни карактер модерне архитектуре.²⁶ Обрада улазног хола је раскошно третирана, а интересантан детаљ представљају зидови обложени геометријским шарамата (Putnik Prica, 2021b, 201). Склад једноставне фасаде са низом прозора динамизован је удубљеним вертикалним испустом, на чијем завршетку се налази јарбол за заставу. Комплекснији пројектантски поступак примењује исте године на *двосратници предузимача Филипа Зарића* у Улици Стојана Протића 51.²⁷ Правилном низу прозора контрастирана је вертикала полихромне оплате од теранове, накнадно инкорпориране по захтеву сопственика. На узиданој *двосратници предузимача Ранђела Ђорђевића* у Молеровој 36 из 1934. године додатно усложњава фасадну површину.²⁸ Концепција вертикалног фасадног испуста уз заобљене перфориране балконе непосредно асоцира на прамац брода. У историографији се зграде у Стојана Протића 51 и Молеровој 36 сматрају репрезентима инвентивне рецепције ар декоа: — орнаменталног декоративног модернизма (Prosen, 2014, 322). Ову тенденцију уводи Ђура Борошић²⁹ који развија декоративну орнаменталну профилацију као ликовни омот грађевине уместо фигуралне пластике. Скромније решење Јовановић реализује исте године на *једносратници зидара Трајка Тасића* у Улици Господара Вучића 14.³⁰ Кубични волумен зграде динамизован је степенишном вертикалом, хоризонталним пругама и јарболом за заставу. Током четврте деценије 20. века, Јовановић је пројектовао мноштво сличних стамбених објеката стандардних одлика модерне архитектуре.³¹ Радикалнији модернистички приступ пуристичке фасаде и тракастог прозорског низа применио је на *једносратници супружника Матејић* између Пожаревачке 11 и Љубостињске улице, 1936. године.³²

Важан допринос социјалном становању представља до сада потпуно непознати Јовановићев пројекат за *стамбену зграду Поштанско-телеграфске-телефонске задруге* у дворишту Малајничке 3 (Борислава Пекића).³³ Наиме, на овом месту су задруга и Удружење сиромашних државних службеника редовно организовали културне активности у летњем павиљону. Од остварених прихода помагали су сиромашне чланове, док су изградњом стамбене зграде намеравали да обезбеде смештај службеницима

26 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 3-38-1933.

27 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 20-30-1933.

28 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 20-15-1934.

29 О Ђури Борошићу видети: Тошева, 2004, 732; Маневић, 2008, 47; Шушак, 2014, Дуловић, Миловановић, 2017, 10-13, 60-63, 70-71, 81.

30 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 9-3-1934.

31 Зграду Чедомира Живојиновића на углу Кајмакчаланске 22 и Бранка Крсмановића; зграду Борислава Нешића у Војводе Шупљика 35; зграду Драгутина Бркића на углу Албанске и Приморске 1; зграду Милорада Антића у Голсвордијевој 22; зграду Јована и Михајла Брадића у Димитрија Туцовића 102; зграду Илије Јевремовића у Руварчевој 13 и кућу Будимира Пејовића у Цветковој улици.

32 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 9-3-1936.

33 Њихова сарадња је започела још 1929. године, пројектом за стамбену вишесратницу у Браничевској 7 која никада није изведена. Видети: БОИ, 1.11.1929, 53.

22 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 26-6-1932. Кућа је срушена због изградње стамбене вишесратнице.

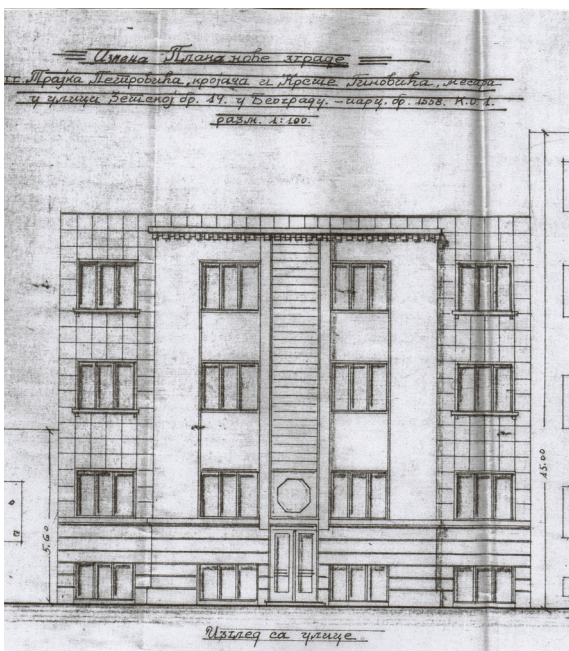
23 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 14-6-1932.

24 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 8-30-1933.

25 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 1-16-1933.

Сл. 8. Хотел „Београд“, данашњи изглед / Fig. 8. Hotel „Belgrade“, present day appearance

Сл. 9. Пројекат уличног pročеља зграде Трајка Петровића и Крсте Гиновића, 1938. / Fig. 9. Project for the street facade of Trajko Petrović and Krsta Ginović's building, 1938

задруге. Грађевина је саграђена 7. јула 1936. године.³⁴ Имајући у виду намену објекта, архитекта Јовановић је осмислио једноставно трочелно модернистичко pročеље, са застакљеном степенишном вертикалом и јарболом за заставу. Сведена модернизована фасада, уоквирени прозори и унутрашњи распоред асоцирају на објекат Женског радничког склоништа архитектке Јана Дубовог из 1929. године (Milašinović Marić, 2021, 152). На месту комплекса задруге налази се парк, јер су све грађевине порушене.

Најзначајније модернистичко остварење архитектке Јовановића настаје управо исте године, када је за

34 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 4-9-1936.

индустријалца др Владимира Ђорђевића осмислио Хотел „Београд“ на углу Балканске 50–52 и Немањине улице.³⁵ Хотел је подигнут на месту кафане „Добро јутро“ која је била саставни део некадашњег грађевинског фонда испуњеног приземницама са кафанама и трговинама (Đurić Zamolo, 1988:151; Vanović, 2009, 172). Јавност је посредством дневне штампе била обавештена о отварању хотела, 1. децембра 1937. године, где се истиче снабдевеност гранд хотела модерним комфором.³⁶ У приземљу се налазе дућани, кафана и ресторан, а по етажама собе. Конципирана је целина од три вертикална дела, односно три засебне зграде са засебним улазима и фасадама. Нарочита пажња је посвећена третману балкона ка хотелу, тако што је архитекта Јовановић по средини поставио стилизоване стубове. Завршни мотив композиције представља низ окулуса, као алузија на прозоре прекоокеанских бродова и авиона (Prosen, 2014, 86). Залучена форма угаоне вертикале особена је по низу прозора и равной стрехи увученог петог спрата. Модернистичку редукованост ублажили су фигурални рељефи вајара Драгомира Арамбашића (Sikimić, 1965, 13). Грађевина представља одраз пројектантске праксе београдске средине у тадашњој хотелској изградњи, базираној на компромису између сопственика и економичности модерне архитектуре (Antešević, 2021: 92). Обликовне поставке хотела сличне су робној кући Та-Та Ђорђа Лазаревића и Главној братимској благајни у Сплиту Емила Чичилијанија (Mišić, 2022, 193).

Након запажене реализације Хотела „Београд“, Јовановић наставља свој професионални ангажман у стамбеној архитектури. Године 1937. пројектовао је двоспратницу за трговце Јована Пејовића и Аћима Радојчића у Захумској 44, особену по полихромној фасади са испустом изразите вертикалности.³⁷ Зграда Милосава и Милана Јовановића у Београдској 48 из 1938. године представља монументалну узидану четвороспратницу.³⁸ Разуђена фасада безорнаменталних маса почива на односу истурених и увучених површина. Како су тада били чести случајеви доградње још једног спрата убрзо након изградње (Putnik, 2012, 154), тако је и овој грађевини додат спрат са стамбеним просторијама. Троспратницу трговца Сретена Јевђевијевића Јовановић је пројектовао исте године у унутрашњем дворишту Светогорске 2.³⁹ Сведену фасаду декорисао је лезенама са раскошним античким урнама и конзолицима кровног венца.

На троспратници Трајка Петровића и Крсте Гиновића у Зетској 19 главно изражајно средство фасаде Јовановић је нагласио вертикалним фасадним испустом декорисаним полигоналном формом надсветла.⁴⁰ (Сл. 9) Стилски

35 ИАБ, ОГБ, ТД, 2-9-1936. О Хотелу „Београд“ видети и: Панић 2013, 300, 313-317; Просен 2014, 135, 362; Стефановић 2014, 172-173; Голубовић, 2022, 50.

36 Политика, 1.12.1937, 8.

37 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 7-10-1937.

38 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 32-87-1938.

39 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 2-36-1938.

40 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 26-8-1938.

репертоар модернизма последњи пут примењује 1939. године на угаоној *троспратници Драгиње Ђорђевић* између Булевар краља Александра 160 и Чучук Станине улице.⁴¹ Кроз балконе је пробијен стуб, што подсећа на пројектантски поступак архитекте Момчила Белобрка, примењен 1934. године на згради у Добрачиној 14. Угао наглашен лезеном и јарболом за заставу Јовановић је вероватно применио по узору на зграду Хрисанте Балугџић, дело архитекте Фрање Урбана (Putnik Prica, 2021a, 123). Примена полихромије фасадног материјала и орнаментисано прочеље јасно указују на стилска начела орнаменталног декоративног модернизма.

ЗАКЉУЧАК

Продуктивна делатност Милутина Јовановића трајала је у последњој деценији међуратног периода, прошавши кроз различите развојне фазе. Деловао је искључиво као приватни архитекта за имућну грађанску класу, за коју је пројектовао стамбене објекте у две супротстављене стилске идеологије – академизму и модернизму. Дела у стилу академизма првобитно су скромнијег визуелног склопа, потом их одликује монументални репертоар волуминозних форми и обиља фигуралне пластике, и најзад тежња ка модернизовању облика. Усавршио је специфичан изглед стубова, конзола, балустрада балкона и декоративних елемената који су укомпоновани тако да на први поглед упућују на његово ауторство. Поступајући према захтевима наручилаца, остварио је компромисну формулу орнаменталног декоративног модернизма, док је на ретким примерима применио сведенији израз. Пажљиво конципирану спољашњост пратило је раскошно третирање улазних врата и холова скупоним материјалима, чиме је додатно истакао повлашћени статус сопственика. Евидентна стилска повезаност са делима савременика, нарочито Фрање Урбана и Ђуре Борошића, сведочи о Јовановићевој упућености у дешавања на оновременој градитељској сцени. Поред материјализација стамбене намене, архитекта Јовановић се опробао у другим пројектантским задацима. Успешно је реализовао хотел, здравствену установу и зграду социјалног становања, адекватно решених унутрашњих диспозиција за овакав тип објеката. С обзиром на комплексну слојевитост његовог опуса, може се закључити да је Милутин Јовановић био аутор који је еманципаторски допринео архитектонском развоју Београда у просперитетном периоду између два светска рата.

РЕФЕРЕНЦЕ:

- Antešević, N. 2021. *Arhitektura modernih turističkih objekata Jugoslavije (1930–1985)*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet.
 Banović, A. 2009. *Beograd 19302009*. Beograd: Alboinženjering.
 Blagojević, Lj. 2000. *Moderna kuća u Beogradu (1920–1941)*. Beograd: Zadužbina Andrejević.

- Dulović, V., Milovanović, M. 2017. *Arhitektura za komšije*. Beograd: Tačka komunikacije.
 Đurić Zamolo, D. 1988. *Hoteli i kafane XIX veka u Beogradu*. Beograd: Muzej grada Beograda.
 Golubović, V. 2022. *Mehane i kafane starog Beograda*. Beograd: Laguna.
<https://www.skyscrapercity.com/threads/Слика-старог-Београда-1850-1960> [Accessed: 05.03.2023.]
 Kadijević, A. 2005. *Estetika arhitekture akademizma (XIX-XX vek)*. Beograd: Građevinska knjiga.
 Manević, Z. 1972. *Srpska arhitektura 1900–1972*. Beograd: Muzej savremene umetnosti.
 Manević, Z. 1979. *Pojava moderne arhitekture u Srbiji*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet.
 Marković, V. 1939. *Imenik diplomiranih inženjera i arhitekata na Tehničkom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1919–1938*. Beograd: Tehnički fakultet.
 Marković, I. 2019. *Arhitektura ugaonih građevina u Beogradu (1865–2010)*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet.
 Martinović, U. 1973. *Moderna Beograda: arhitektura Srbije između dva rata*. Beograd: Naučna knjiga.
 Milišević-Marić D. 2021. *Arhitekta Jan Dubovi u vremenu delatnosti Grupe arhitekata modernog pravca*. U: Kadijević, A., Ilijevski, A. ur. 2021. *Arhitektura i vizuelne umetnosti u jugoslovenskom kontekstu 1918–1941*. Beograd: Filozofski fakultet, Institut za istoriju umetnosti, 150-155.
 Mišić, B. 2022. *Srednja Evropa i Beograd: arhitektonski uticaji 1919–1941*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda.
 Nestorović, B. 1955. *Evolucija beogradskog stana. Godišnjak grada Beograda*, II, 247-270.
 Nestorović, B. 1973. *Postakademizam u arhitekturi Beograda (1919-1941). Godišnjak grada Beograda*, XX, 339-381.
 Panić, V. 2013. *Načela moderne u arhitekturi javnih objekata u Beogradu, period 1918–1941*. Doktorska disertacija. Beograd: Arhitektonski fakultet.
 Pokrajac, M. 2021. *Privatna projektantska praksa u Srbiji u međuratnom periodu 1918–1941*. U: Kadijević, A., Ilijevski, A. ur. 2021. *Arhitektura i vizuelne umetnosti u jugoslovenskom kontekstu 1918-1941*. Beograd: Filozofski fakultet, Institut za istoriju umetnosti, 45-52.
 Prosen, M. 2014. *Ar deko u srpskoj arhitekturi*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet.
 Putnik, V. 2012. *Prilog proučavanju razvojnih tokova međuratne stambene arhitekture Beograda. Nasleđe*, XIII, 153-166.
 Putnik-Prica, V. 2021a. *Od akademizma do autorske arhitekture: stvaralaštvo Franje Urbana u Beogradu (1924–1937)*. *Nasleđe*, XXII, 115-137.
 Putnik-Prica, V. 2021b. *Stambena arhitektura Beograda 1918–1941*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda.
 Sikimić, Đ. 1965. *Fasadna skulptura u Beogradu*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda.
 Stefanović, T. 2014. *Tokovi u srpskoj arhitekturi (1935–1941)*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet.
 Šušak, M. 2014. *Opus arhitekta Đure Borošića (III i IV decenija dvadesetog veka)*. Master rad. Beograd: Filozofski fakultet.
 Toševa, S. Đura Borošić. U: Popov, Č., Forišković A., Leskovic, M. ur. 2004. *Srpski biografski rečnik 1: A-B*. Novi Sad: Matica srpska, 732.

ИЗВОРИ ИЛУСТРАЦИЈА

- Слика 1. Државни архив Србије, ДАС, фонд Архитектонског факултета, Г-211, ф-82, бр. 1107
 Figure 1. State Archive of Serbia, SAS, Faculty of Architecture fund, G-211, f-82, no. 1107
 Слика 2. Фотографија Јелене Гачић Иванов
 Figure 2. Photo by Jelena Gačić Ivanov
 Слика 3. Историјски архив Београда, ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 4-48-1932
 Figure 3. Historical Archive of Belgrade, ИАБ, ОГБ, ТД, F 4-48-1932
 Слика 4. Фотографија Борислав Пралица
 Figure 4. Photo by Borislav Pralica
 Слика 4а. Фотографија Јелене Гачић Иванов
 Figure 4a. Photo by Jelena Gačić Ivanov
 Слика 5. Фотографија Фејсбук странице Дистрикт 6
 Figure 5. Photo by Facebook page District 6
 Слика 6. Фотографија Јелене Гачић Иванов
 Figure 6. Photo by Jelena Gačić Ivanov
 Слика 7. Историјски архив Београда, ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 13-13-1938
 Figure 7. Historical Archive of Belgrade, ИАБ, ОГБ, ТД, F 13-13-1938
 Слика 8. Фотографија Јелене Гачић Иванов
 Figure 8. Photo by Jelena Gačić Ivanov
 Слика 9. Историјски архив Београда, ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 26-8-1938
 Figure 9. Historical Archive of Belgrade, ИАБ, ОГБ, ТД, F 26-8-1938

41 ИАБ, ОГБ, ТД, Ф 9-15-1939.